

Zgodovinske stvari.

Deželni zbor pred 360 leti.

V zgodovinskem razvitku Avstrijskega cesarstva, današnje Avstrijsko-ogerske monarhije, je osobito deželni zbor odborov (Ausschusslandtag) leta 1518. znamenit dogodek. A še več! Kaj prav za prav je Avstrija, to se najboljšje spozná, ako preiskavamo zgodovinski razvitek te države prav do začetka njenega. In ravno omenjeni deželni zbor se sme po pravici imenovati začetek državne skupine dednih dežel hiše Habsburške.

Deželni zbor odborov l. 1518. je bil v Innsbruck sklicani zbor odborov iz deželnih zborov tistih dežel, katerim je bil takrat kakor Avstrijskim dednim deželam hiše Habsburške gospodar Rimsko nemški cesar Maksimilijan I.

Pod tem cesarjem se je, kakor znano, na državnem zboru v Kolinu delila Nemčija v 10 okrajev. Kar je bila državna ustava v veliki, je imela v manjši meri biti vsa okrajna ustava, imajoča izvrševalne predstojnike, shode in red.

Eden onih desetih okrajev Nemčije je obsegal Avstrijske dedne dežele, in deželni zbor odborov leta 1518. je imel osnovati okrajno ustavo za te dežele.

Od tedaj so bile one res skupina, katera se je kakor sorodni ud pozneje (leta 1526.) s kraljestvoma Českim in Ogerskim in (leta 1598.) s kneževino Sedmograško dala združiti v vladarjevi rōci hiše Habsburške.

Zeló zanesljiv izvor za zgodovino tega deželnega zbora hrani samostanski arhiv v Klosterneuburgu pri Dunaju pod napisom: „Gebundene Schriften Nr. 1.“ Zunaj se bere: „Ynnspruggerisch Libell der Handlung aller Oesterreichischen Landen Ausschuss mit Kays. Max I^{mo} nemblich von Aufrichtung einer allgemeinen Christlichen Armada wider die Truppen in Africam und Venediger. Einigung der Oesterreichischen Erblande, wass eines dem andern in feindlichen Einfellen für Hilff thuen soll und deren Ausrüstung, Aufstellung einer ordentlichen Regierung, Raitkamer, Hoffraths, Landtrechts, Anordnung gueter Polizei, Abhelfung gemainer beschwerten in Landen sowohl wider Geistlichen als Weltlichen, Bewilligung ainer Suma zelts von 400^m fl. zu bezallung der Kriegs-Hofhaltung und lösung dero in den Venezianischen und anderen Kriegen versetzten Lamerguets etc. beschlossen Innsbrugg Anno 1518.“

Zbrani in največ svojeročno pisani so v tem folijantu shranjeni akti od tedanjega prošta Jurija II. (Hausmannsstetter), ki je bil mnogostransko skušen in rabljen odlični ud deželnega zbora Avstrijskega pod Anižo in onega odborovega deželnega zbora. Kako zeló so v samostanu to knjigo cenili in za njé ohranitev skrbeli, kaže napis na notranji strani platnic: „Herr Propst Bernhard (I. Waiz) hat diese sach herfürbrach und auff neue binden lassen im Jahr Christi 1641.“

Te akte v skrbno izdelanem posnetku je začel objavljati dr. Zeibig in pri tej priliki opozoruje na mnogobrojna pisma po samostanskih in plemstva arhivih, katera imajo v sebi obilo še neporabljenega materiala za zgodovino stanovskih razmer v Avstriji.

Ta na izvore se opirajoči popis deželnega zbora l. 1518. in nekatera pisma, ki se tičejo stanovskih razmer, je dr. Zeibig na svetlo dal v 13. vezku „Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen (herausgegeben von einer Commission der kais. Akademie der Wissenschaften) Wien 1854.“

V tem deželnem zboru zastopane dedne dežele hiše Habsburške so bile: Avstrija nad Anižo, Avstrija pod Anižo, Štajarska, Koroška, Kranjska, Tirolska in tako zvane krajne dežele. Zadnji dve deželi je še le cesar Maksimilijan I. leta 1469. sebi pridobil in že leta 1501. je zaradi boljše uredbe svojih dednih dežel, osobito zaradi primernejšega izvrševanja postav, ustanovil na Dunaji vladni, komorni in dvornih svetnikov kolegij.

Potreba novcev, da se rešijo nekatere zastavljene reči iz zakladnice in želja, zapadno krščanstvo združiti k novi križarski vojski, to je bil menda glavni nagib, da je cesar proti koncu leta 1517. razglasil poziv stanovom posameznih dednih dežel, naj volijo odbore, kateri imajo, združeni z odbori drugih dežel, sklepati o nekaterih predloženih predmetih.

Dežela pod Anižo je prejela ta poziv, ko je bil za dan 16. oktobra 1517. sklicani deželni zbor že zbran. Izvoljeni so bili iz vsacega štirih stanov po dva odbornika, zastopani so bili zatorej v odboru dežele pod Anižo prelatje, gospodje, vitezi in mesta. Odbori so prejeli pooblastilo (dné 21. oktobra 1517.) „brez prestopanja svoboščine in starih običajev“ združeni z odbori družih dežel sklepati, kateri sklepi se imajo smatrati, kakor da so jih storili sami vsi udje deželnega zbora. Poleg tega so prejeli stanovi podúk (dné 7. decembra 1517.), v katerem se jim naroča, kako imajo sklepati pri dolgi vrsti obravnav raznih predmetov, katerih našteva cesarski poziv, v imenu stanov dežele pod Anižo. O tem in sicer tudi o drugih predmetih naj se pred skupno sejo vselej sami posvetujejo. Da bi imeli vedno pred očmi pri svojih sklepih pismeno zagotovljene svoboščine in prejšnje pogodbe s cesarjem, kakor tudi s petimi Spodnje-avstrijskimi deželami (Avstrija pod in nad Anižo, Štajarsko, Koroško in Kranjsko), izročila se jim je zbirka dotičnih pisem, vezana v pergament. Konečno se jim naroča, naj mnogo že dolgo nerešenih pritožeb pri tej priliki vzemó na dnevni red in jih skušajo rešiti.

Tako so volile tudi druge dežele svoje odbore iz stanov svojih deželnih zborov; tudi ti so prejeli svoje poduke in svoja pooblastila. Da ta niso bila enaka, se razvidi iz poznejših obravnav, ko se je pokazalo, da so odbori dežele pod Anižo brez „pogojev“ mógli sklepati, a drugi ne.

Za te obravnave je cesar določil mesto Innsbruck, kar se je sprejelo, če tudi so se izprva upirali in formalno zavarovali Dolnje-avstrijski odbori, to je, odbori Avstrije nad in pod Anižo, Štajarske, Koroške in Kranjske.

Med potjo tjekaj in ko so začasno bivali v Velsu, pogajali so se s tamkaj navzočnimi odbori cesarski poslanci, kateri so bili prejeli poduk iz Linca dne 23. decembra 1517.

Odbori, v Innsbruck prišli, so bili naslednji: iz dežele pod Anižo je v zbor prišlo 7 odbornikov, —

iz dežele nad Anižo tudi 7 odbornikov, —
iz Štajarskega: Sigmund pl. Ditrichstein, baron Finkenstein in Hollenburg, dedni točaj Koroški, deželni glavar, Lenart pl. Harrach, deželni oskrbnik in glavar v Ptujem, Janez pl. Reichenburg, vitez, glavar v Reinu; Jurij pl. Herberstein, vitez, bojni glavar v Štajerju; Baltazar Gleinitzer, vicedom v Lipnici; Volbenk pl. Saurau, Volbenk Schratt, mestjan in svétnik v Gradcu, Benedikt Huber, mestjan v Bruku na Muri (namesto Miklavža Daucherja, tamošnjega mestjana) — skupaj 8 odbornikov, —
iz Koroške: Lenart, škof Lavantski; Vid Weltzer, deželni oskrbnik; Filip Weichsensteiner,

Franjo Tannhäuser, Volbenk pl. Bibriach (?), Janez Gleismüller iz Št. Vida, Maksimilijan Hiltprant, mestjan in mestni pisar v Vélíkovcu; skupaj 7 odbornikov, —

iz Kranjske: Arnold, opat iz Kostanjevice, Janez pl. Auerberg, iz Vrzdence, deželni glavar; Bernard pl. Reinach, vitez, Urh Wernecker, glavar v Kostanjevici, Peter Geisler, mestjan in svetnik v Ljubljani, vseh skupaj 5 odbornikov, —

iz Tirolske je prišlo 8 odbornikov, —

iz krajnih dežel vseh skupaj 26 odbornikov.

Ta lepi zbor 68 odbornikov, prelatov, gospodov, vitezov, vojakov in mestjanov, med njimi nekatere pravnike, je sprejelo v Innsbruku 7 cesarskih svetnikov, katere je tudi cesar tjakaj poslal s pooblastilom dne 7. januarija, in podukom istega datuma.

Istega dne, ko so prišli odbori, je bil prvi zbor. V imenu cesarjevem stavljeni predlogi so se glasili:

- 1) O mirovnem sklepu z Benetkami.
- 2) O nasprotnem svetu, pomoči in podpori dednih dežel med sabo, ako se pripeti kak napad.
- 3) O rešitvi zastavljenih dohodkov in kroninega imetja.

4) O ustanovitvi posebnega dvornega svetovalstva kakor višje gospóske, da se uravná „dobra vlada“ po vseh deželah, in vsakdo nahaja pravice vsak čas ter se tako ohrani mir in edinost; zato naj bi odbori poleg dobrega sveta privolili potrebno novčeno podporo, da se

- a) reši kronino imetje;
- b) da se plačujejo dvorni troški za cesarja in obe njegovi kraljevi hčeri;
- c) da se ustanovi dober strojen red v posameznih deželah in utrdi skupna uprava.

Sad štirimesečnih obravnav odborov deželnega zbora leta 1518. je dozorel dne 24. majnika leta 1518. v tako zvani knjigi „Innsbrucker Libelle“ s podpisom kancelarja Ferentainerja.

Ako premotravamo, po kakošnem načinu so ta določila Avstrijske dedne dežele v lepo skupino posebne vrste združile, se pokažejo naslednje točke:

1) Posamezne dedne dežele bi morale nasprotno v podporo in brambo zavezane biti za pet let;

2) dvorni svet 18 oseb, katerih imenovanje (po cesarjevi vrnitvi) ima izvršiti državni zbor, je imel namen, v obliži cesarjevem delati kakor njegov svetovalni kolegij;

3) razven tega je imelo šest dvornih svetnikov nalog, kakor reformatorji delati red pri upravi in pravnstvu v prihodnjih dveh letih. Veče število njih naj bi bilo domačinov, da so v skupnem dvornem svetu zastopane vse dedne dežele. Njih plačila so bila natanko določena;

4) vlade sedež naj bi po libellu Avgsburškem bil na Dunaji, a za poskušnjo eno leto v Bruku na Muri;

5) deželni maršali, deželni glavarji i. d. naj „zvesto goje in spolnujejo po običaji vsake dežele“ deželno pravico in sodnijsko upravo;

6) svoboščine in pravice stanov posamesnih dežel so se v novo potrdile, dà, celó pravico davek nakladati je dala stanovom, da se dobodo potrebni novci.

Tako je bilo uravnano občinstvo Avstrijskih dednih dežel za cesarja Maksimilijana I.

Ni treba dostavljati, da se je počasi tudi tû marsikaj premenilo, da so se osobito v dôbi tako zvane reformacije stanovske razmere temeljito predrugačile, a nikakor ne v smislu svoboščin. Ustava cesarja Ferdinanda III. za Česko dokazuje, kako boječe so se stanovi zopet poskušali razvijati. Za Jožefa II. se ta

zgodovinsk razvoj v novo pretrga in za Leopolda II. v poslednjem desetletji minulega veka je bil ves napor še bolj oddaljen od vrhunca, katerega je bila dosegla stanovska svoboščina pred reformacijo. Absolutizem je popolnem zadušil brleči plamenček in revolucija je raztrgala vez zgodovinskemu razvoju Avstrijskega ustavnega življenja.

Od tedaj se delajo vedno poskušnja za poskušnjo — a ne na tleh zgodovinskih, temuč, kakor se govori — na ustavnih tleh.

V deželnem zboru odborov leta 1518. vidimo skupščino mož vseh takrat pravico imajočih stanov različnih dežel na podlagi prostega cesarskega poziva o najvažnejših vprašanjih svojih dni in najimunitniših zadevah svojih dežel posvetovati se in sklepati. V štirimesečni seji so se rešile vse zadeve, katere so bile cesarju pri srci.

Vidimo, da so poslanci mandate vestno izvrševali in da poleg vse podločnosti do cesarja so vedeli varovati kakor „svobodni“ možje svoboščine svojih dežel. Nasledek njih obravnav je bila — velika vrsta dejanj.

In vendar niso bile te dedne dežele hiše Habsburške zavezna država, niti ne državna zaveza, niti ne personalna unija.

Kje pa je tû ustava imela svoja tla?

Tla so bila — zgodovinska. —

Ta zanimivi članek smo posneli z obširnega sestavka v „Kärnt. Volksst.“, ki nam kaže, da federalizem, ki je naš vzor, ne bi bil s trte zvita oblika Avstrije. In če zdaj še druzega nič, vsaj — „meminisse juvat.“

Slovensko časništvo.

* „Cerkveni glasbenik“ je naslov časniku, ki je kot „organ Cecilijinega društva“ v Ljubljani začel izhajati in katerega 1. list za mesec maj je prišel ravnokar na svetlo. Firma vredništva sama že nam je porok, da bode list dober, kajti odgovorni vrednik „Glasbenikovih“ člankov je prof. Jan. Gnjezda, vrednik muzikalnih prilog pa prof. Ant. Förster. — V prvem listu nahajamo dva uvodna članka: „Kaj je cerkvena glasba in njeno notranje bitstvo?“ in „Kakih misli je mnogoterno še katoliška duhovščina zastran cerkvene glasbe?“ Potem sledi več manjših sestavkov, spadajočih v kroniko Cecilijinega društva, dopisi, oglasnik muzikalij itd. Muzikalne priloge so: „Offertorium in ascensione domini“, „Prva in druga pesem sv. rožnega venca“ (iz leta 1678.), „Pangue lingua“ — vse harmonizoval Ant. Förster. — Ker bode „C. glasb.“ izhajal začetkom vsacega meseca, se bode tudi gledé prilog oziral na potrebe istega meseca ter prinašal pesmi njegovih praznikov. — Tako je vse lepo vredjeno, da bode list vstrel namenu svojemu. Tudi oblika njegova v veliki osmerki je pripravna, tisek in papir lep. Do konca letošnjega leta veljá „Cerkv. glasb.“ 1 gold. 50 kr., za ude Cecilijinega društva pa 1 gold. Naročila sprejemajo v Alojznici.

Zabavno berilo.

Iz sodnijskega življenja.

Po spominu starega skušenega pravnika.

Spisuje Jakob Aléšovec.

Iz globočine morjá.

(Dalje.)

Razume se, da sem to pismo hipoma prebral. Ker se mi je pa zdelo nevarno, pokazati ga brž Dolarju,